

Bijbelverklaring Johannes Calvijn : Mattheüs 5 - De bergrede

En Jezus, de schare ziende, is geklommen op een berg, en als Hij nedergezeten was, kwamen Zijn discipelen tot Hem.

En Zijn mond geopend hebbende, leerde Hij hen, zeggende:

Zalig zijn de armen van geest; want hunner is het Koninkrijk der hemelen.

Zalig zijn die treuren; want zij zullen vertroost worden.

Zalig zijn de zachtmoedigen; want zij zullen het aardrijk beerven.

Zalig zijn die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid; want zij zullen verzadigd worden.

Zalig zijn de barmhartigen; want hun zal barmhartigheid geschieden.

Zalig zijn de reinen van hart; want zij zullen God zien.

Zalig zijn de vreedzamen; want zij zullen Gods kinderen genaamd worden.

Zalig zijn die vervolgd worden om der gerechtigheid wil; want hunner is het Koninkrijk der hemelen.

Zalig zijt gij, als u de mensen smaden, en vervolgen, en liegende alle kwaad tegen u spreken, om Mijnentwil.

Verblijdt en verheugt u; want uw loon is groot in de hemelen; want also hebben zij vervolgd de profeten, die voor u geweest zijn.

Gij zijt het zout der aarde; indien nu het zout smakeloos wordt, waarmede zal het gezouten worden? Het deugt nergens meer toe, dan om buiten geworpen, en van de mensen vertreden te worden...

ZESDE AFDEELING. (41—69.)

DE BERGREDE.

(41). MATTH. 5. 1. Toen Jezus nu de scharen gezien had, klom hij op een berg, en nadat hij zich had nedergezet kwamen zijne discipelen tot hem. 2. En zijnen mond openende, leerde hij hun, zeggende: 3. Zalig de armen van geest, want hunner is het koninkrijk der hemelen. 4. Zalig die treuren, want zij zullen vertroost worden. 5. Zalig de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde ten erfdeel ontvangen. 6. Zalig die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden. 7. Zalig de barmhartigen, want hun zal barmhartigheid geschieden. 8. Zalig de reinen van hart, want zij zullen God zien. 9. Zalig de vreedzamen, want zij zullen zonen Gods genaamd worden. 10. Zalig die vervolging lijden om der gerechtigheid wil, want hunner is het koninkrijk der hemelen. 11. Zalig zijt gij, als men u smaadt en vervolgt, en, liegende, allerlei booze woorden tegen u spreekt om mijnentwil: 12. Verheugt u en weest blijde, want uw loon is groot in de hemelen; zoo toch hebben zij de profeten vervolgd, die vóór u geweest zijn.

LUK. VI. 20. En hij, zijne oogen opslaande over zijne discipelen, zeide: Zalig zijt gij armen, want uwer is het koninkrijk der hemelen. Zalig, die nu hongert, want gij zult verzadigd worden. 21. Zalig die nu weent, want gij zult lachen. 22. Zalig zult gij zijn als u de menschen haten, en u afscheiden, en smaadheden aandoen, en uwen naam uitwerpen als kwaad om des Zoons des menschen

wil. 23. Verblijdt u in dien dag en zijt vroolijk; want ziet, uw loon is groot in de hemelen; want desgelijks deden hunne vaderen den profeten. 24. Maar wee u, gij rijken, want gij hebt uwen troost weg. 25. Wee u, die verzadigd zijt, want u zal hongeren. Wee u die nu lacht, want gij zult treuren en weenen. 26. Wee u, als alle menschen u prijzen; want desgelijks deden hunne vaderen den valschen profeten.

MATTH. vs. 1. Klom hij op een berg. Zij, die zeggen, dat hier eene andere rede van Christus medegedeeld wordt dan in het zesde hoofdstuk van Lukas, laten zich door een al te zwak en nietig bewijs medeslepen, wijl Matheüs namelijk verhaalt dat Christus op een berg tot zijne discipelen gesproken heeft; Lukas daarentegen schijnt te beweren, dat deze prediking op een vlak veld gehouden is. Hunne fout is deze, dat zij de woorden van Lukas in één verband lezen, te weten dat Christus naar eene vlakke plaats afdaalde en dat Hij zijne oogen over zijne discipelen opsloeg en tot hen sprak. Beider Evangelisten oogmerk is toch geweest, de voornaamste hoofddeelen van Christus' onderwijs, die den regel van een godvruchtigen en heiligen wandel betreffen, eenmaal ergens bijeen te plaatsen. Hoewel Lukas dus eerst over eene vlakke plaats spreekt, zoo is datgene wat hij later mededeelt, niet als een vervolg op deze geschiedenis te beschouwen; integendeel gaat hij van de wonderen over tot de leer, zonder van tijd of plaats te spreken, evenals bij Mattheüs niet van den tijd, maar alleen van de plaats sprake is. Waarschijnlijk is het echter, dat Christus deze rede niet gehouden heeft alvorens Hij de twaalfen verkoren had. Maar ik heb niet al te nauwkeurig willen letten op de orde des tijds, merkende, dat ook de Geest van God hierop geen acht sloeg. Want het behoort den godzaligen en verstandigen lezer voldoende te zijn, hier een uittreksel van Christus' leer voor zich te hebben, dat uit velerhande en onderscheidene redenen van Christus samengesteld is, van welke de

eerste deze was, waarin Hij over de ware gelukzaligheid tot zijne discipelen sprak.

2. Zijn en mond openende. Dit is een *πλεονασμός*; ¹⁾ naar de Hebreeuwsche manier van spreken. Want terwijl zoo iets in andere talen een fout zoude zijn, is het in het Hebreeuwsch een gewoon iets, te zeggen: Hij deed zijnen mond open, in plaats van: Hij begon te spreken. Hoewel velen het er voor houden, dat dit eene verheven manier van uitdrukking is, bij een ernstig en plechtig onderwerp passende, hetzij dit goed of kwaad is, zoo bewijzen sommige plaatsen der Schrift het tegendeel, waarom mij de eerste verklaring meer aantrekt. Men late ook de spitsvondige bespiegeling varen van hen, die hier een geestelijk oogmerk onderstellen, dat Christus bewogen zou hebben, om zijne discipelen op een berg te leiden, als om daardoor hunne harten van de zorgvuldigheden en bekommernissen af te leiden en opwaarts te heffen ten hemel. Want veeleer is Hij op den berg geklommen, om er eene eenzame plaats te vinden, waar Hij, verre van de schare verwijderd, een weinig van zijne vermoedheid kon uitrusten. Nu moeten wij in de eerste plaats letten op de reden, die Christus bewoog om met zijne discipelen over de ware gelukzaligheid te spreken. Het is bekend, dat niet alleen de menschen van het gewone slag, maar ook de wijzen zelven door de dwaling bevangen zijn, als zoude men gelukzalig zijn, wanneer men, van alle moeielijkheden verlost en in alles zijn wensch vervuld ziende, een vroolijk en gerust leven leidt. Waarlijk, de gelukzaligheid wordt schier algemeen naar den staat des tegenwoordigen levens geschat. Om de zijnen dan te gewinnen aan de lijdzaamheid des kruises, stelt Christus in het licht, dat het verkeerd is, hen, dien het hier naar het vleesch wel en voorspoedig gaat, voor gelukzalig te houden. Het is toch niet mogelijk dat de zoodanigen hunnen hals gewillig buigen onder het kruis van versmaadheid en verongelijking, wijl zij oordeelen, dat de lijdzaamheid met

¹⁾ [*πλεονασμός*: eene uitdrukking die overtollig is.]

een gelukkig leven in strijd is. Een eenige troost is er derhalve, waardoor de bitterheid des kruises en de velerlei ellende verzacht, ja, wat meer zegt, zoet en liefelijk gemaakt wordt, namelijk, er zeker van te zijn, dat wij midden onder onze ellenden gelukzalig zijn, wijl onze lijdzaamheid van den Heere gezegend wordt en er weldra een heerlijke uitkomst op volgen zal. Wel beken ik, dat deze leer ver verschilt van de algemeene meening der menschen dienaangaande; toch behoort de wijsbegeerte der discipelen van Christus hen de gelukzaligheid ergens elders dan in de wereld, en in iets anders dan in de lusten des vleesches te doen stellen. Ofschoon het vleeschelijk verstand de leer, welke Christus hier predikt, nimmer goedkeuren zal, zoo stelt Hij ons echter niet iets hersenschimmigs voor, gelijk de Stoïcijnen weleer met hunne wonderspreuken een spel dreven; maar Hij toont uit den aard der zaak aan, waarom zij waarlijk gelukkig zijn, die gerekend worden tot de ongelukkigen te behooren. Houden wij dan voor oogen, hoe de hoofdzaak dezer rede hierop neêrkomt, dat Christus ontkent, dat zij, die door de verongelijking der goddeloozen geplaagd worden en aan menigerlei verdrukkingen onderworpen zijn, daarom ongelukkig zouden wezen. Ook vergenoegt Christus zich niet met aan te toonen, hoe verkeerd men handelt, met 's menschen gelukzaligheid af te meten naar zijn toestand op deze wereld, aangezien de ellenden der vromen weldra voor iets beters plaats zullen maken; maar Hij wekt de zijnen ook op tot lijdzaamheid, door hun de verwachting van het loon, dat hun bereid is, voor te houden.

3. Zalig de armen van geest, enz. Bij Lukas staat alleen: zalig zijt gij armen; daar veler armoede echter vervloekt en onzalig is, zoo drukt Mattheüs de meening van Christus bepaalder uit. Dewijl er dan velen gevonden worden, die wel door smarten gekweld worden, maar toch niet breken met den hoogmoed en de hardheid hunner harten, zoo spreekt Christus hen alleen zalig, die door het lijden getemd en ten onder gebracht zijnde, zichzelf geheel aan God hebben onderworpen, en onder innerlijke vernedering des harten tot zijne be-

scherming hunne toevlucht nemen. Anderen verstaan onder de armen van geest hen, die zichzelven niets toeschrijven, ja, van alle vleeschelijk vertrouwen ontbloot, hunne ellende erkennen. Aangezien de woorden van Lukas en Mattheüs echter denzelfden zin moeten hebben, zoo is er geen twijfel aan, of onder de armen moeten verstaan worden, al degenen die door tegenspoed benauwd en bedroefd worden. Dit onderscheid alleen is er, dat Mattheüs door het bijvoegsel van geest de zaligheid slechts toekent aan hen, die zich onder de tuchtroede des kruises hebben leeren vernederen. Want hunner is het koninkrijk der hemelen. Hier zien wij dat Christus de harten der zijnen niet door ijdele bespiegelingen opblaast, of door ijzeren hardnekkigheid tracht te verharden, zooals de Stoicijnen, maar hen tot lijdzaamheid opwekt, door hen op de hoop des eeuwigen levens te wijzen, wijl zij langs dezen weg in het hemelsche rijk van God zullen ingaan. Het is voorts der moeite waardig op te merken, dat niemand arm van geest is, dan wie, van allen hoogen dunk aangaande zichzelven ontledigd, zijn eenig steunpunt vindt in de barmhartigheid Gods. Want zij, die door vertwijfeling verbroken of verbrijzeld, tegen God morren, kunnen niet anders dan opgeblazen en hoovaardig van geest zijn.

4. Zalig die treuren. Deze woorden zijn niet alleen nauw aan de voorgaande verwant, maar bovendien als een aanhangsel en eene bevestiging er van te beschouwen. Want dat de ellenden den mensch ongelukkig en rampzalig maken, pleegt men hieruit af te leiden, dat zij altijd droefheid en tranen met zich brengen; nu is niets meer strijdig met gelukzaligheid, dan verdriet. Christus echter ontkent niet alleen dat de treurende ongelukkig zijn, maar leert ook dat het weenen der gelukzaligheid bevorderlijk is, wijl men door dit middel rijp gemaakt wordt voor de eeuwige vreugde, en door dezen prikkel aangespoord om nergens elders dan in God eene blijvende vertroosting te zoeken. Zoo zegt Paulus, Rom. 5 : 3 : Wij roemen in de verdrukkingen; want deze

werken de lijdzaamheid; de lijdzaamheid de bevinding; de bevinding de hoop; de hoop nu beschaamt niet.

5. Zalig de zachtmoedigen. Christus bedoelt de zachtzinnigen en vreedzamen, die niet licht door beledigingen in vuur gebracht worden; die niet terstond onverdraagzaam zijn als hun onrecht gedaan wordt, maar bereid liever alles te dragen, dan den goddeloozen gelijk met gelijk te vergelden. Dat Christus den zoodanigen belooft dat zij het aardrijk zullen beërven, schijnt zeer ongerijmd; want de heerschappij over de aarde matigen diegenen zich aan, die al het ongelijk, dat hun aangedaan wordt, hevig opnemen, en, wanneer zij ook beledigd zijn, terstond gereed zijn om zich te wreken. En voorzeker leert de ondervinding, dat de goddeloozen te stouter en onbeschaamder zijn, naarmate men hun moedwil lijdelijk verdraagt. Hiervan heeft het duivelsche spreekwoord zijn oorsprong, dat men met de wolven huilen moet, wijl men terstond van de wolven verslonden wordt, als men zich als een schaap voordeet. Wel terecht zegt dan Christus, door zijne en zijns Vaders bescherming tegenover de woede en de geweldenarij der boozen te stellen, dat de zachtmoedigen beheerschers en erfgenamen des aardrijks zullen zijn. De kinderen dezer wereld verkeerden in den waan, dat zij van hunne veiligheid slechts zeker zijn, als zij zich dapper wreken over al het ongelijk dat hun aangedaan wordt, en alzoo hun leven met de vuist en met de wapenen beschermen. Naardien wij er echter vast van overtuigd moeten zijn, dat Christus alleen de behouder onzes levens is, schiet er niets anders over, dan onder de schaduw zijner vleugelen toevlucht te nemen. Voorts moeten wij schapen zijn, als wij onder zijne kudde gerekend willen worden. Werpt iemand tegen, dat het gezegde met de ondervinding strijdt, dan behoort hij eerst te bedenken, hoe onrustig de wreeden zijn, zoodat zij door zichzelven geplaagd worden. Doordien hun leven zoo onrustig is, bezitten zij, al zijn zij honderdmaal heeren der aarde, met alles te bezitten, eigenlijk niets. Wat de kinderen Gods echter betreft, zoo heb ik ten

antwoord te geven, dat zij, al hebben zij geen voet gronds in eigendom, nochtans in hunne woonstede op aarde gerustelijk leven; en dit bezit is niet denkbeeldig, wijl zij op eene aarde wonen, waarvan zij weten, dat zij hun door God gegeven is. Voorts worden zij door de hand Gods tegen de onstuimige woede der goddeloozen beschermd; en hoewel zij aan alle lotswisselingen blootstaan, aan de onrechtvaardige behandeling van de zijde der goddeloozen onderhevig en door gevaren van allerlei aard omringd zijn, leven zij nochtans veilig onder Gods hoede, zoodat zij ten minste deze genade Gods reeds smaken; en hiermede zijn zij vergenoegd, totdat zij, ten laatsten dage, het aardrijk ten erve ontvangen.

6. Zalig die honger en dorsten neem ik in overdrachtelijken zin voor gebrek lijden, van het noodige verstoken zijn, ook, voor in zijne rechten verkort te worden. Als Mattheüs zegt: honger en dorst naar de gerechtigheid, stelt hij een deel voor het geheel. Echter wordt hierdoor te meer aangetoond hoe groot hun verdriet is, als hij zegt, dat zij, angstig zuchtende, niets begeeren, dan wat recht is; alsof hij zeide: zalig zijn degenen, die, ofschoon hunne wenschen gematigd worden, zoodat zij slechts datgene wat billijk is begeeren, desniettemin als hungerigen kwijnen. Want al is de benauwdheid, waardoor zij gekweld worden, den bozen ten spot, zoo is zij nochtans voor henzelfen een gewisse voorbereiding tot de zaligheid, omdat zij eenmaal verzadigd zullen worden. Want God zal ten laatste hunne smeekbeden verhooren, en aan hunne billijke begeerten voldoen; want het is zijn werk de hungerigen met goederen te vervullen, gelijk het in den Lofzang der Maagd heet.

7. Zalig zijn de barmhartigen. Ook deze wonderspreuk is met het menschelijk oordeel in strijd. De wereld rekent hen gelukzalig, die zich de ellenden van anderen niet aantrekken en slechts hunne eigene rust zoeken te bewaren; Christus echter spreekt hen zalig, die niet alleen bereid zijn hun eigen lijden te dragen, maar ook het lijden van anderen

op zich nemen; die, om den ellendige te hulp te komen, zich vrijwillig voegen bij degenen die in nood zijn, en zich als in hun toestand verplaatsen, om des te meer genegen te worden hen bij te staan. Hij voegt er bij: Want hun zal barmhartigheid geschieden, niet alleen bij God namelijk, maar ook bij de menschen, wier harten God tot barmhartigheid neigen zal. Al is echter somwijlen de geheele wereld ondankbaar, zoodat zij, die het tegenovergestelde verdienen, met ondank beloond worden, toch behoort het ons genoeg te zijn, dat de barmhartigen en menschlievenden bij God genade zullen vinden, zoodat zij, op hunne beurt, Hem tot een barmhartigen en goedertieren God zullen hebben.

8. Zalig de reinen van harte. Hier schijnt Christus iets te zeggen, dat niemand tegenspreken zal. Allen stemmen toe dat reinheid des harten de moeder aller deugden is; intuschen is er onder de honderd nauwelijks één, die de doortraptheid niet voor een groote deugd houdt. Hiervan komt het dat zij, die behendig zijn in het uitdenken van listen, om ter sluiks degenen met wie zij te doen hebben om den tuin te leiden, voor gelukkig gehouden worden. Zoo geeft dan Christus het vleeschelijk vernuft niets toe, als Hij hen gelukzalig noemt, die in listigheid geen behagen scheppen, oprecht met de menschen omgaan, en zichzelf niet anders met woorden en houding aanstellen, dan hun hart bedoelt. Daar nu de eenvoudigen, als gemeenlijk minder voorzichtig, bespot worden, wijl zij niet scherp genoeg op hunne eigene zaken letten, wijst Christus hen naar hooger en zegt, dat zij Gods aangezicht in den hemel zullen zien, indien zij de behendigheid missen om hier op aarde de menschen te bedriegen.

9. Zalig de vreedzamen. Hij bedoelt hen, die niet alleen naar den vrede staan en, voor zooveel in hen is, tweedracht verafschuwen, maar zich ook beijveren, om twisten, tuschen anderen gerezen, bij te leggen; die bij allen den vrede trachten te bewerken en alle oorzaken van haat en wrok pogen weg te nemen. Ook dit is niet te stout gezegd; want naar

dien het eene moeielijke en lastige zaak is, hen, die met elkander in twist geraakt zijn, te vereenigen, zijn menschen van een gematigden aard, die zich beijveren aan den vrede bevorderlijk te zijn, genoodzaakt het verdriet te ondergaan, om van beide partijen smaadwoorden, klachten en murmureering aan te hooren. Dit komt hieruit voort, dat ieder der partijen gaarne zou zien, dat elk voor zijne zaak streed. Opdat wij derhalve ons niet aan de gunst der menschen hechten zouden, beveelt Christus ons op het oordeel van zijnen Vader te zien, die, een God des vredes zijnde, ons voor zijne kinderen aanziet, als wij naar den vrede staan, al is het ook dat ons streven geen genade in de oogen der menschen vindt. Genoomd worden beteekent hetzelfde als gerekend worden.

10. Zalig die vervolging lijd en. Deze onderwijzing hebben de discipelen van Christus meer dan iets noodig; en hoe harder en bitterder zij het vleesch toeschijnt, des te aandachtiger moeten wij haar overpeinzen. Want onder geene andere voorwaarde kunnen wij onder de vanen van Christus strijden, dan onder deze, dat het grootste deel der wereld vijandig tegen ons opsta en ons ter dood toe vervolge. De zaak is zoo gelegen, dat de Satan, de Vorst dezer wereld, nimmer zal ophouden de zijnen tot dolle woede aan te hitsen, om de lidmaten van Christus smarte aan te doen. Wel schijnt het monsterachtig en onnatuurlijk, dat zij, die de gerechtigheid betrachten, tegen hunne verdienste in vijandig behandeld worden. Daarom zegt Petrus (I Petr. 3:13): Wie is het die u kwaad doen zal, indien gij u wacht voor het kwade? Nochtans ziet men, vanwege de bandeloosheid en verdorvenheid der wereld, dikwijls, dat de vromen, door hun ijver voor wat goed en recht is, den haat der boozen tegen zich doen ontsteken. Vooral is het der Christenen lot, door het meerendeel der menschen gehaat te worden; want het vleesch kan de leer van het Evangelie niet verdragen en niemand wil dulden dat zijne zonden bestraft worden. Om der gerechtigheid wil, zegt Hij, dewijl zij zich den haat der boozen op den hals halen en hunne

woede tegen zich gaande maken, omdat zij uit liefde tot wat recht en billijk is zich tegen kwade praktijken kanten, en goede zaken zooveel mogelijk voorstaan. In dezen behoort de waarheid Gods de eerste plaats te hebben. Daarom onderscheidt Christus door dit kenteeken zijne martelaren van de schelmen en booswichten. Ik herinner weder aan het vroeger gezegde: aangezien allen, die godzalig willen leven, vervolgd zullen worden, gaat, volgens Paulus' getuigenis, deze vermaning allen geloovigen gezamenlijk aan (II Tim. 3:12). Indien nu de Heer onze zwakheid somwijlen eenigszins tegemoet komt, door de goddeloozen geene vrijheid te geven ons naar hunnen lust te kwellen, zoo behooren wij toch, al hebben wij rust en vrede, deze leer te overdenken, opdat wij bereid mogen zijn, om, zoo dikwerf het noodig is, in het strijdperk te treden en wél gewapend te wezen, voor wij te velde komen. Naardien voorts het lot der vromen, gedurende den loop dezes tegenwoordigen levens, doorgaans zeer ellendig is, is het zeer gepast dat Christus onze harten door de hoop des eeuwigen levens bemoedigt. En hierin verschilt de wonderspreuk van Christus zeer veel van de dwaling der Stoïcijnen, die leerden, dat een ieder zich met zijn eigen gevoelen tevreden moest stellen, en alzoo over zijn eigen gelukzaligheid uitspraak doen; Christus echter verbindt onze zaligheid niet aan eenige ijdele inbeelding, maar grondvest haar op de hoop der toekomstige belooning.

11. Als zij u s m a a d h e i d a a n d o e n. In de plaats hiervan heeft Lukas, vs. 22: als zij u haten, en u afscheid en, en s m a a d h e i d a a n d o e n, en u w e n n a a m a l s k w a a d v e r w e r p e n. Met deze woorden heeft Christus zijne discipelen willen vertroosten, opdat zij niet moedeloos worden, al zien zij, dat de wereld hen verfoeit. Het was toch geene verzoeking van weinig aanbelang, als een goddelooze en onheilige uit de Kerk geworpen te worden. Want naardien Hij wist, dat de huichelaren bitterder zijn dan iets ter wereld, en daarom voorzag met hoe groote hevigheid de vijanden van het Evangelie tegen zijne kleine en verachte kudde zouden strijden,

heeft Hij hen ter dege willen wapenen, opdat zij niet bezwijken zouden, al ware het dat smaad en schande zonder einde hen boven het hoofd hingen, om hen ten eenemale te overstelpen. En hieruit blijkt, dat men voor den ban van den Paus volstrekt niet behoeft te vreezen, wanneer de tirannen ons uit hunne Synagogen werpen, ter oorzake daarvan, dat wij ons niet afscheiden willen van Christus.

12. **Verblijdt u en verheugt u, en z.** Christus geeft hiermede te kennen, dat er een goed middel bestaat om onder de versmading den moed niet te verliezen; want zoodra wij onze harten ten hemel opheffen, vertoont zich terstond groote stof tot blijdschap, waardoor de droefenis verslonden wordt. Ofschoon de Roomschen veel spel met het woordje loon drijven, kost het geen moeite hun bedrog aan het licht te brengen; want er is geen onderling verband (gelijk zij droomen) tusschen het loon en de verdienste, maar de belofte der belooning geschiedt uit genade. Zoo wij bovendien bedenken, hoe onvolkomen en gebrekkig al onze goede werken zijn, zelfs die van de besten onzer, zoo zal God nimmer eenig werk vinden dat loon waardig is. Ook moeten wij letten op de woordjes: om mijnentwil, of, om den Zoon des menschen; zoo ook op deze: zoo zij liegende u smaadheid aandoen; opdat hij, die zich door eigen schuld vervolging op den hals haalt, niet terstond zegge dat hij een martelaar van Christus is, gelijk de Donatisten¹⁾, die in vorige dagen zich op dezen titel verhieven, alleenlijk wijl zij de overheid tegen zich hadden. Ook heden beroemen zich de Wederdoopers²⁾, als zij rechtvaardiglijk veroordeeld worden, dat zij de teekenen van Christus' lijden dragen, hoewel zij de Kerk door hunne razernij beroeren en het Evangelie in een kwaden reuk brengen. Maar Christus heet niemand zalig dan dengeen, die eene rechtvaardige zaak voor heeft. **W a n t z o o h e b b e n**

¹⁾ [Een scheurmakende sekte uit de 4de eeuw, die bovenmatige strenge eischen aan den wandel stelde, en gevallen niet weder wilde aannemen.]

²⁾ [De bekende dweepende sekte uit den tijd der Hervorming, die tegen den kinderdoop ijverde, en eindelijk een staatkundig aanzien aannam.]

zij vervolgd. Dit wordt er met opzet bijgevoegd, opdat de Apostelen de overwinning niet dan langs den weg van moeite en strijd verwachten, en alzoo onder de vervolgingen niet bezwijken zouden. Want naardien bijna overal in de Schrift van de wederoprichting aller dingen sprake is, was het te vreezen, dat zij, zonder aan den strijd te denken, zich met eene ijdele verwachting zouden misleiden. Ook blijkt het, uit andere plaatsen, dat zij in den dwazen waan verkeerd hebben, dat het rijk van Christus vol zou zijn van schatten en genietingen. Daarom herinnert Christus hen niet zonder reden, dat hun dezelfde strijd te wachten staat, welken de Profeten eertijds gevoerd hebben, wijl zij in de plaats van dezen werden gesteld. Want Hij doet niet op den tijd alleen, als Hij zegt dat zij vóór hen geweest zijn, maar geeft te kennen, dat zij, van denzelfden rang zijnde, nu ook hunne voetstappen drukken moeten. Dat men gemeenlijk van negen zaligsprekingen gedroomd heeft, is van te weinig gewicht om het eene breedvoerige wederlegging waard te keuren.

LUK. vs. 24. **W e e u, g i j r i j k e n.** Gelijk Lukas slechts vierderlei soort van zaligsprekingen medegedeeld heeft, stelt hij nu vierderlei vervloeking daartegenover, opdat de deelen der rede aldus eene tegenstelling vormen. Overigens strekt deze tegenstelling niet alleen om den goddeloozen vrees aan te jagen, maar ook om de geloovigen wakker te houden, opdat zij niet door de ijdele en bedriegelijke aanlokselen der wereld in slaap gewiegd worden. Wij weten toch, hoe ligt men door weelde en voorspoed bedwelmd, of door het schoonspreken der menschen verleid wordt; en hiervan komt het ook, dat de kinderen Gods de goddeloozen dikwijls benijden, als zij zien dat hun alles voor den wind gaat. Voorts roept Hij niet allen rijken het wee toe, maar hun, die hunnen troost in de wereld hebben, dat is, die zulk een vertrouwen op hun vermogen stellen, dat zij het toekomstend leven vergeten. Hij wil dan te kennen geven, hoever het er vandaan is, dat de rijkdommen iemand gelukzalig zouden maken, daar zij hem integendeel dikwijls tot

eene oorzaak der verdoemenis worden. Anders weert de Heer de rijken geenszins uit zijn rijk, mits zij zichzelven geene strikken spannen, noch hunne hoop op de aarde vestigen en zich alzoo den toegang tot de poort des hemels versperren. Zeer schoon zegt Augustinus, om te bewijzen dat de rijkdommen op zichzelf den kinderen Gods ter zaligheid niet schadelijk zijn, dat de arme Lazarus in den schoot van den rijken Abraham gedragen werd. In denzelfden zin vervloekt Christus degenen die verzadigd zijn, daar deze, opgeblazen zijnde door hun vertrouwen op de aardsche goederen, van alle hemelsche goederen een walg hebben. Evenzoo moeten wij ook opvatten wat van het lachen gezegd wordt; want onder hen die nu lachen heeft Hij degenen op het oog, die, aan louter zinnelijke vroolijkheid overgegeven en in vleeschelijke wellusten verzonken, alle moeite ontvlieden, die zij op zich moesten nemen in het belang van de eer van het koninkrijk Gods. Het laatste we dient om de eergierigheid te bestraffen; want dewijl niets zoozeer aan de orde is als het streven naar de gunst der menschen; dewijl men ten minste daardoor verlost wordt, zegt Christus zijnen discipelen, om hun daarvan een afkeer in te boezemen, dat de toejuiching der menschen hun verderfelijk zou zijn. Deze vermaning geldt inzonderheid de leeraren, die voor geen pest zoozeer moeten vreezen als voor de eerezucht; want het is niet mogelijk, dat zij aan de zuivere leer getrouw blijven, als zij naar de gunst der menschen staan. Als Christus zegt: alle menschen, moeten wij dit verstaan van de kinderen dezer wereld, die alleen bedriegers en valsche profeten lof toezwaaien. Want getrouwe en beproefde dienaren der heilige waarheid hebben hunnen lof en staan in gunst bij de godzaligen. Zoo wordt hier dan alleen de verkeerde gunst des vleesches bedoeld, omdat niemand een dienstknecht van Christus kan zijn, die menschen tracht te behagen, gelijk Paulus leert Gal. 1 : 10.

(42.) MATTH. V. 13. Gij zijt het zout der aarde: indien nu het zout zijne kracht verloren heeft, waarmede

zal het gezouten worden? Het deugt nergens meer toe, dan om buiten geworpen en door de menschen vertreden te worden. 14. Gij zijt het licht der wereld; eene stad boven op een berg liggende kan niet verborgen zijn. 15. Ook steekt men geene kaars aan, en zet die onder eene koornmaat, maar op een kandelaar, en zij beschijnt allen die in het huis zijn. 16. Zoo schijne uw licht voor de menschen, opdat zij uwe goede werken zien, en uwen Vader, die in de hemelen is, verheerlijken.

MARK. IX. 49. Want ieder (mensch) zal met vuur gezouten worden, en ieder offerande zal met zout gezouten worden. 50. Het zout is goed: maar indien het zout onzout wordt, waarmede zult gij het smakelijk maken? Hebt zout in uzelf en houdt vrede onder elkander. IV. 21. En hij zeide tot hen: Wordt de kaars ook ontstoken, opdat zij onder de koornmaat gezet worde of onder het bed? Is het niet, opdat zij op den kandelaar gezet worde?

LUK. XIV. 34. Het zout is goed; maar indien het zout zijne kracht verloren heeft, waarmede zal het smakelijk gemaakt worden? 35. Het is noch voor het land, noch voor den mesthoop dienstig: men werpt het weg. Wie ooren heeft om te hooren, die hoore. VIII. 16. Niemand toch, die eene kaars ontsteekt, bedekt dezelve met een vat of zet die onder een bed, maar zet ze op een kandelaar, opdat degenen, die inkomen, het licht zien mogen. XI. 33. Niemand steekt eene kaars aan en zet die in het verborgene, noch onder eene koornmaat, maar op een kandelaar, opdat degenen, die inkomen, het licht kunnen zien.

MATTH. vs. 13. Gij zijt het zout der aarde. Hetgeen een eigenschap der leer is, wordt hier op de personen overgebracht, aan wie de bediening er van toevertrouwd is. Want

door de Apostelen het zout der aarde te noemen, wil Christus zeggen, dat het hunne roeping is de aarde te zouten, naardien de menschen niets smakelijks in zich hebben, zoolang zij niet met het zout der hemelsche leer doorzouten zijn. Nadat Hij hun nu voor oogen gehouden heeft waartoe zij geroepen zijn, stelt Hij hun het ontzettend en verschrikkelijk oordeel voor, dat hen treffen zal, zoo zij aan hunne verplichting niet beantwoorden. Ook toont Hij aan, dat de leer, welke hun toevertrouwd is, zoo nauw is verbonden met een goede consciëntie en een godzaligen en rechtvaardigen wandel, dat het bederf, dat in anderen eenigszins verdragen zou kunnen worden, in hen vervloekt en als iets onnatuurlijks gerekend zou moeten worden; evenals zeide Hij: zijn de overige menschen smakeloos voor God, u zal zout gegeven worden om hen smakelijk te maken; zoo gijzelven echter smakeloos wordt, waar zult gij dan het geneesmiddel halen, dat gij anderen behoort toe te dienen? Voorts zet de Heer zeer van pas zijne figuurlijke manier van spreken voort, door te zeggen, dat andere dingen, al verliezen zij hunne natuur, toch nog, nadat zij bedorven zijn, voor iets kunnen dienen, maar dat zout schadelijk is, zoodat het zelfs aan den mesthoop zijn vettigheid ontnemt. De hoofdzaak komt dus hierop neder: dat het eene ongeneeslijke ziekte is, als de dienaren des Woords en de leeraars zichzelve verderven en smakeloos maken, wijl zij de andere menschen met hun zout doorzouten moesten. Voorts is deze vermaning niet slechts voor de leeraars nuttig, maar voor de gansche kudde van Christus. Want naardien God wil dat de wereld door zijn zout doorzouten worde, kan het niet anders, of alles, wat met dit zout niet besprengd is, is smakeloos voor Hem, hoe aangenaam het den menschen ook wezen moge. Niets is daarom beter, dan het zout in zich op te nemen, dat alleen in staat is onze smakeloosheid weg te nemen. Intusschen hebben de zoutenden echter toe te zien, dat zij de wereld niet in hare smakeloosheid sterken, ja meer nog, dat zij haar niet met een verkeerden en verdorven smaak bezoedelen. Daarom is de oneerlijkheid der Roomschen volstrekt niet te

verdragen, volgens welke Christus van meening geweest is, aan zijne Apostelen eene onbeperkte vrijheid te geven en hen tot tirannen over de zielen te maken, en niet veeleer, hen aan hunne verplichtingen te herinneren, en alzoo te verhoeden dat zij van den rechten weg afwijken zouden. Christus zegt hier hoedanig Hij wil dat de leeraars zijner Kerk zullen zijn. Zij die zich ten onrechte voor Apostelen uitgeven, bedekken alle gruwelen, die het hun lust te bedrijven, met dezen dekmantel, dat Christus Petrus en zijns gelijken het zout der aarde geheeten heeft; intusschen verzwijgen zij de ernstige en gestrengede bedreiging, welke er bijgevoegd wordt, te weten, dat zij de verfoeielijkste van alle menschen zouden zijn, als zij smakeloos werden. Deze uitspraak wordt door Lukas verkort medegedeeld, maar met hetzelfde oogmerk als hier ter plaatse bedoeld wordt, zoodat zij geene eigene uitlegging van noode heeft.

MARK. vs. 49. Ieder mensch zal met vuur gezouten worden. Deze woorden van Markus heb ik met de laatst voorgaande van Mattheüs verbonden, niet als zouden zij geheel en al van dezelfde beteekenis of ook terzelfder tijd en plaats gesproken zijn, maar om door vergelijking den lezers het onderscheiden gebruik van dezelfde spreuk te beter te doen inzien. Nadat Christus bij Markus van het eeuwige vuur gesproken had, vermaant Hij de zijnen bij wijze van tegenstelling, om zich liever nu aan God over te geven, ten einde met vuur en zout gezouten te worden, opdat zij heilige offeranden worden, en zich alzoo door hunne zonden het vuur niet op den hals te halen, dat nooit uitgebluscht wordt. Met vuur gezouten worden is eene oneigenlijke manier van spreken, maar aangezien zout en vuur beide zuiverende en verterende eigenschappen bezitten, heeft Christus beide woorden beurtelings gebezigd. Nu begrijpen wij ook om wat reden deze waarheid uitgesproken is, namelijk opdat de geloovigen niet weigerachtig zouden zijn om door vuur en zout gezouten te worden, wijl zij zonder dat niet heilig voor God kunnen zijn. Er wordt toespeling gemaakt op het voor-

schrift der Wet (Levit. 2 : 13), waar God nadrukkelijk verbiedt eenige offerande zonder zout te offeren. Zoo leert Hij dan, dat de geloovigen door het woord des Evangelies gezouten moeten worden om geheiligd te zijn. Als Hij er daarop bijvoegt: het zout is goed, verstaat Hij dit in het algemeen van al degenen, welke Hij zich eenmaal verwaardigd heeft met zijn woord te zouten, en vermaant hen hun smaak altijd te bewaren. Wel is de figuur wat stout, zout te noemen wat gezouten is, nochtans is de zin niet twijfelachtig, namelijk, dat er geen genezing meer mogelijk zou zijn, als zij hunnen smaak, dien Gods genade hun gegeven had, door hunne traagheid verloren hadden; en dat zij die hun geloof, waardoor zij geheiligd waren, en zichzelf smakeloos maken, derhalve hopeeloos zijn, naardien er niets is waardoor zij weder smakelijk gemaakt kunnen worden. Voorts, dat zij, die de genade Gods te niet doen en het bederf ten prooi worden, erger zijn dan de ongeloovigen, evenals het zout de aarde en den mesthoop bederft.

MARK. vs. 50. Hebt zout in uzelf. Dit woord kan in tweeërlei zin opgevat worden, namelijk zoo, in de eerste plaats, dat het beteekent de besprenging met een goeden reuk, die door het geloof verkregen wordt, anders gezegd, de voorzichtigheid des Geestes; gelijk Paulus, als hij gebiedt (Col. 4 : 6) dat onze rede met zout besprengd zij, zeggen wil, dat zij vrij en rein moet zijn van alle onheilige ijdelheid en onreinheid, en vol van geestelijke genade, opdat zij stichtelijk zij, en een liefelijken geur verspreide voor degenen, die haar hooren. Wanneer wij deze verklaring verkiesen, moeten wij hetgeen er volgt van den onderlingen vrede verstaan, die door dit zout onderhouden wordt. Aangezien het echter waarschijnlijker is, dat wat later gezegd wordt van het vroeger gezegde afhangt, schijnt het mij toe dat Christus de zijnen aanspoort om te zorgen dat hun geloof krachtig blijve, wijl zij door hetzelfde ook anderen zuiveren moesten; alsof Hij zeide: gijlieden moet zorg dragen, niet slechts zout in uzelf te hebben, maar ook

anderen te zouten. Daar het zout echter bijtend is door zijne scherpte, vermaant Hij hen tegelijk, dat die scherpte alzoo gematigd moet zijn, dat de vrede er niet door geschonden wordt.

MATTH. vs. 14. Gij zijt het licht der wereld. Hoewel wij allen kinderen des lichts zijn, als wij door het geloof verlicht zijn, en ons allen bevolen wordt de kaarsen brandende te houden, om niet door de duisternis aan het dwalen te geraken, ja ook anderen den weg te wijzen, geeft Christus nochtans dezen lof in het bijzonder aan de Apostelen en de opziensers der Kerk, wijl de prediking van het Evangelie boven allen aan de eersten opgedragen was en aan de anderen ook thans nog bevolen wordt. Het is alsof Hij zeide, dat zij tot zoo hoog een ambt geroepen zijn om alle anderen als van boven voor te lichten. Daarna voegt Hij er deze twee vergelijkingen bij, dat een stad, op een berg gelegen, niet verborgen kan blijven, en dat een kaars, ontstoken zijnde, niet onder een deksel gezet pleegte te worden. En met deze woorden wil Hij te kennen geven, dat zij leven moeten, alsof ieder hen zag. Voorzeker, hoe hooger iemands standplaats is, des te meer kwaad sticht hij door zijn slecht voorbeeld, als hij zich verkeerd gedraagt. Zoo wil Christus derhalve, dat zijne Apostelen zich meer bevljtigen zullen om godzalig en heilig te leven, dan andere, gewone menschen, wijl aller oogen op hen, als op schijnende lichten, geslagen zijn; en dat zij volstrekt niet te verdragen zullen zijn, tenzij de zaligheid en onberispelijkheid huns levens overeenkome met de leer, die zij prediken. Bij Markus en Lukas schijnt deze gelijkenis op iets anders te slaan; want daar gebiedt Christus in het algemeen, dat een iegelijk zich naarstig wachte, geen vrijen teugel te vieren aan zondige neigingen, meenende dat dit verborgen blijven zal, wijl alles openbaar zal worden, al blijft het een tijdlang bedekt; tenzij dan, dat beiden afgebrokene redenen zonder onderlingen samenhang mededeelen.

16. Zoo schijne uw licht voor de menschen. Nadat Christus aangewezen heeft dat de Apostelen op zoodanig

eene hoogte geplaatst waren, dat zoowel hunne ondeugden als hunne deugden van verre gezien konden worden tot een goed of kwaad voorbeeld, beveelt Hij hun nu, hun leven zoo in te richten, dat zij allen opwekken tot de verheerlijking Gods. Laat de menschen uwe goede werken zien, zegt Hij, wijl de geloovigen, volgens het getuigenis van Paulus niet alleen bezorgen wat voor God, maar ook wat voor de menschen goed is (II Cor. 8 : 12). Want als Christus later gebiedt in het heimelijke en verborgene goede werken te verrichten, doet Hij dit slechts om de eergierigheid tegen te gaan. Hier echter houdt Hij ons een geheel ander doelwit voor oogen, de eer van den eenigen God namelijk. Daar wij voorts de eer onzer goede werken niet recht aan God kunnen toekennen, tenzij wij ze Hem dank wijten en Hem als hun eenigen werkmeester erkennen, blijkt hieruit, dat men zonder God openlijk en stoutelijk te onteeren, den vrijen wil niet verheffen kan, als werden de goede werken door de kracht van dien wil of geheel of ten deele verricht. Voorts hebben wij aan te merken, hoe goedertieren God met ons handelt, door de goede werken de onze te noemen, ofschoon Hij recht heeft, zich de eer er van alleen toe te kennen.

(43) MATTH. V. 17. Meent niet dat ik gekomen ben om de Wet of de Profeten te ontbinden; ik ben niet gekomen om die te ontbinden, maar om die te vervullen. 18. Want voorwaar zeg ik u: totdat hemel en aarde voorbijga, zal niet één jota noch één tittel uit de Wet voorbijgaan, totdat alles geschied zij. 19. Al wie derhalve één van deze minste geboden zal ontbonden, en de menschen alzoo geleerd hebben, die zal de minste genaamd worden in het koninkrijk der hemelen; maar al wie ze gedaan en geleerd zal hebben, die zal groot genaamd worden in het koninkrijk der hemelen.

LUK. XVI. 17. Het is lichter dat hemel en aarde voorbijgaan, dan dat één tittel der Wet valle.

MATTH. vs. 17. Meent niet, enz. Hoewel Christus, die volmaakt in zijn wandel was, zich met grond had kunnen beroemen, dat Hij gekomen was om de Wet te vervullen, toch spreekt Hij hier over de leer, niet over het leven. Daar Hij dikwijls verkondigde, dat het koninkrijk Gods gekomen was, en de harten der menschen door een niet gewone verwachting opbeurde; daar Hij ook zijne discipelen inwijdde door den doop, is het waarschijnlijk, dat veler gemoederen in verwarring gebracht en in twijfel geraakt zijn, en angstig gevraagd hebben, wat die nieuwigheden te beduiden hadden. Nu betuigt Christus, dat zijne leer niet alleen niet met de Wet strijdt, maar met de Wet en de Profeten zeer wel overeenkomt, en niet alleen dit, maar dat zij er de volkomene vervulling van is. Twee redenen schijnen inzonderheid Christus bewogen te hebben om deze overeenstemming van Wet en Evangelie aan te toonen. Zoo haast zich eenige nieuwe leerwijze aanmeldt, vat de groote menigte dit op, alsof alle dingen omgekeerd werden. Zoodanig nu was de prediking van het Evangelie (gelijk ik vroeger aangemerkt heb), dat zij de verwachting uitlokte, dat de Kerk anders ingericht zou worden dan zij te voren geweest was. Zoo meende men dan dat de aloude en gebruikelijke inrichting te niet gedaan zou worden. Deze meening was in velerlei opzicht zeer schadelijk; want de vrome vereerders van God zouden het Evangelie nimmer omhelsd hebben, indien het een afval van de Wet met zich gebracht had, maar lichtzinnige en oproerige geesten, hierdoor een aanleiding gekregen hebbende, zouden ijverig begonnen zijn den geheelen godsdienstigen toestand om te keeren. Immers weten we hoe dartel de vermetele menschen zich verheffen, als er eenige nieuwigheden opkomen. Bovendien zag Christus, dat sommigen uit de Joden, al gaven zij zich uit voor dezulken die aan de Wet geloofden, nochtans onheilige en verbasterde menschen waren. Zoo ver toch was alles onder dat volk in verval, zoozeer was alles verdorven, zoozeer hadden de priesters door achteloosheid of kwaadwilligheid het licht der leer uitgebluscht, dat er weinig eerbied voor

de Wet was overgebleven. Indien er nu een nieuwe soort van leer verkondigd was, waarbij de geloofwaardigheid van de Wet en de Profeten weggenomen werd, zoo zou zulks op godsdienstig gebied eene zeer beklagenswaardige verwoesting aangericht hebben. Dit schijnt de eerste reden te zijn, waarom Christus verklaarde, dat Hij niet gekomen was om de Wet te niet te doen, gelijk wij ook uit het vervolg van den tekst bemerken kunnen. Want ter bevestiging voegt Hij er onmiddellijk bij, dat het niet mogelijk is, dat zelfs één tittel der Wet verloren ga, en Hij spreekt het wee uit over de leeraars, die niet naarstig bezig zijn om haar gezag staande te houden. De tweede oorzaak was deze, dat Hij de lasterlijke aantijging aan het licht wilde brengen, welke Hij wist, dat Hij van de onbeschaafde en onwetende menschen te verduren had. Want dat deze valsche kenschetsing zijner leer van de Schriftgeleerden afkomstig was, blijkt hieruit, dat Hij onmiddellijk daarop tegen hen uitvaart. Nu behooren wij wel voor oogen te houden dat Christus de Joden zoodanig uitnoodigt en opwekt tot aanneming van het Evangelie, dat Hij hen nochtans onder de gehoorzaamheid der Wet houdt. Voorts, dat Hij de onwaardige smaaderenen en lasteringen, waardoor de vijanden zijne prediking in verdenking hadden trachten te brengen, krachtig wederlegt. Want zoo wij begeerte hebben om het verstrooide weder terecht te brengen, moeten wij altijd deze voorzichtigheid en gematigdheid in beoefening brengen, om het volk te doen verstaan, dat het onveranderlijke Woord van God daarom niet geschonden wordt, noch eenige nieuwigheid ingevoerd, die aan de Schrift afbreuk doet, opdat het geloof der godzaligen niet aan het wankelen gebracht worde door eenig vermoeden hunnerzijds, als zou er tegenstrijdigheid bestaan, en opdat de vermetelde menschen, de nieuwigheid ten dekmantel gebruikende, zich niet schaamteloos verheffen; ten laatste ook, opdat de goddelooze verachting van het Woord Gods tegengegaan worde en de godsdienst bij de ongeletterden niet in verachting kome. Voorts moet de verantwoording van Christus, waardoor Hij zijne leer zuivert, ons

moed geven, wanneer wij thans op gelijke wijze gelasterd worden. Ook Paulus is het als eene misdaad voorgeworpen, dat hij van de Wet Gods afgevallen was (Hand. 21 : 21); en daarom behoeven wij er ons niet over te verwonderen, dat de Roomschen tegenwoordig alle moeite doen om hetzelfde verzinzel te verspreiden en ons alzoo gehaat te maken. Naar het voorbeeld van Christus hebben wij recht om de valsche beschuldigingen te wederleggen; intusschen moeten wij vrijmoedig voor de waarheid uitkomen, al staat zij aan onrechtvaardige lasteringen bloot. Ik ben niet gekomen om die te ontbinden. God had bij de komst van Christus wel een nieuw verbond beloofd, maar tegelijker tijd aangewezen dat het geenszins van het eerste verschillen zou, omdat het oogmerk waarmee dit geschiedde veeleer was, het verbond, dat Hij van den beginne met de zijnen gemaakt had, in eeuwigheid te bevestigen. Ik zal, zoo zegt Hij, mijne Wetten in hunne harten schrijven en hunne zonden vergeten (Jer. 31 : 33); zoo ver is het er vandaan, dat Hij door alzoo te spreken van het eerste verbond afwijkt, dat Hij veeleer verklaart, dat het eerst dan vast en van waarde zou zijn, als het nieuwe gekomen was; en ditzelfde brengen de woorden van Christus mede, als Hij zegt gekomen te zijn om de Wet te vervullen. Want Hij heeft ze waarlijk vervuld door de doode letter door zijnen Geest levend te maken; daarna, door metterdaad aan het licht te brengen, wat te voren slechts door de schaduw aangewezen was. Wat de leer derhalve betreft, moeten wij niet meenen dat de Wet door de komst van Christus afgeschaff is; want naardien zij de eeuwige regel van een vroom en heilig leven is, moet zij onveranderlijk zijn, evenals de gerechtigheid van God, die Hij daarin uitgedrukt heeft, altijd onveranderd dezelfde is. Wat de ceremoniën betreft, zoo schijnt het wel, dat er eenige verandering heeft plaats gehad, doch zij zijn alleen wat het gebruik betreft afgeschaff, maar hare beteekenis is des te meer bevestigd geworden. Daarom heeft de komst van Christus zelfs aan de ceremoniën geen afbreuk gedaan, aangezien de